

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

معاونت پژوهش

فلسفه سیاسی فارابی و ارتباط آن با ولایت فقیه

محمد حسین حسینی

سرشناسه:	حسینی، محمدحسین، ۱۳۵۵ -
عنوان و نام پدیدآور:	فلسفه سیاسی فارابی و ارتباط آن با ولایت فقیهه / محمدحسین حسینی.
مشخصات نشر:	قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ، ۱۳۸۸.
مشخصات ظاهری:	۳۲۷ ص.
شابک:	978-964-195-146-9
وضعیت فهرست‌نویسی:	فیپا
موضوع:	فارابی، محمد بن محمد، ۲۶۰ق - ۳۳۹ق. -- نقد و تفسیر، فلسفه اسلامی -- متون قدیمی تا قرن ۱۴، فیلسوفان اسلامی، ولایت فقیه
رده بندی کنگره:	۱۳۸۸ ف ۸ ح ۵ / BBR ۳۲۷
رده بندی دیویی:	۱۸۹/۱
شماره کتابشناسی ملی:	۱۹۲۴۹۷۷

فلسفه سیاسی فارابی و ارتباط آن با ولایت فقیه

مؤلف: محمد حسین حسینی

چاپ اول: ۱۳۸۹ش

ناشر: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

صفحه‌آرایی: محمد باقر شُکری

چاپ: توحید ● قیمت: ۳۷۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۲۰۰۰

حق چاپ برای ناشر محفوظ است.

مراکز فروش:

● قم، میدان شهدا، خیابان حجتیه، فروشگاه مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ، تلفکس: ۰۲۵۱۷۷۳۰۵۱۷

● قم، بلوار محمد امین، سه‌راه سالاریه، فروشگاه مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ، تلفن: ۰۲۵۱۲۱۳۳۱۰۶ - فکس: ۰۲۵۱۲۱۳۳۱۴۶

www.miup.ir , www.eshop.miup.ir
E-mail: admin@miup.ir, root@miup.ir

سخن ناشر

آغاز و انجام یک پژوهش، پیمودن مرحله‌ای از رشد است که با پراکنده شدن بذر پرسش در مزرعهٔ ذهن آمادهٔ پژوهشگر آغاز می‌شود و با به ثمر نشستن و برداشت محصول که همان آگاهی و دانایی است، پایان می‌پذیرد. البته این پایان، خود، فصلی نو را برای رویش، نوید می‌دهد؛ چراکه حاصل کار، علاوه بر شکوفایی، طراوت و برکت، فراهم آمدن چندین پرسش تازه و گردآوری بذره‌ای رویدنی بیشتر است. پرسش‌ها بذرهایی هستند که به تناسب نیازهای زمان و توان محققان، پرورش می‌یابند و فرهنگ و تمدن را در پی خود به حرکت وامی‌دارند.

افزایش سرعت جابه‌جایی و کوتاه شدن فاصله‌ها، چه بسا بذره‌ای پرسش را همانند باد، از فرسنگ‌ها دورتر بر ذهن جست‌وجوگری می‌نشانند و تنوع و تازگی را برای تمدنی دیگر به ارمغان می‌آورد. طبعاً وجود آگاهی و مدیریت، در سرعت بخشیدن به این فرآیند، همواره نقشی بسزا خواهد داشت.

جامعة المصطفیٰ ﷺ العالمیة به حکم رسالت جهانی و جایگاه ویژه خود در حوزه‌های علمیه و نیز تنوع نیروی انسانی، بر خود لازم می‌داند که نقش مؤثری را در فراهم آوردن شرایط مناسب برای پژوهش ایفا کند. ایجاد زیرساخت‌های لازم، مدیریت بهینه امکانات موجود و حمایت از پژوهشگران عرصه دین، از اهمّ وظایف معاونت پژوهش جامعة المصطفیٰ ﷺ العالمیة می‌باشد.

امید می‌رود با سامان بخشیدن به حرکت‌های خودجوش علمی و تقویت انگیزه‌های موجود، شاهد شکوفایی هرچه بیشتر عرصه فرهنگ دینی در جای‌جای جهان باشیم.

مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفیٰ ﷺ
معاونت پژوهش

فهرست

۱۵	اهداء
۱۵	تقدیر و تشکر
۱۷	پیشگفتار
۱۹	چکیده
۲۳	۱. کلیات
۲۳	مقدمه
۲۳	۱. طرح موضوع
۲۵	۲. ضرورت انجام تحقیق
۲۶	۳. پرسش‌های تحقیق
۲۷	۴. اهداف تحقیق
۲۷	۵. فرضیه‌های تحقیق
۲۸	۶. روش تحقیق
۲۸	۷. مزایای تحقیق
۲۹	گفتار اول: زندگی فارابی
۳۲	فارابی در دربار سیف‌الدوله
۳۵	شخصیت علمی فارابی
۳۶	مذهب فارابی
۳۷	آثار فارابی
۳۹	عوامل مؤثر در شکل‌گیری شخصیت علمی فارابی
۴۱	گفتار دوم: مفاهیم

۴۱ مفهوم لغوی سیاست
۴۲ سیاست در اصطلاح
۴۵ تعریف سیاست از دیدگاه فارابی
۴۷ فلسفه در لغت
۴۷ فلسفه در اصطلاح
۴۸ تعریف فلسفه
۴۹ تعریف فلسفه سیاسی
۵۲ علم مدنی
۵۲ نوابت
۵۳ ملت
۵۳ مشروعیت
۵۳ مقبولیت
۵۴ پیشینه تاریخی بحث
۵۹ ۲. اصول و مبانی فلسفه سیاسی فارابی
۵۹ گفتار اول: وجود و مراتب هستی
۵۹ مقدمه
۶۱ مراتب عالم وجود
۶۳ ذات و صفات خدا
۶۴ مسئله فیض
۶۵ صدور کثرت از واحد
۶۹ طبقه‌بندی نظام طبیعت به ترتیب ذیل است
۶۹ نفس در نگاه فارابی
۷۰ الف) تعریف نفس بشری
۷۰ ب) نفوس اهل مدینه فاضله
۷۰ ج) نفوس اهل مدینه فاسقه
۷۱ د) نفوس اهل مدینه جاهله
۷۲ معرفت در نگاه فارابی
۷۴ گفتار دوم: غایات و اهداف در مدینه فاضله
۷۴ مقدمه
۷۶ ۱. کمال
۷۸ ۲. فضایل
۸۶ ۳. سعادت

الف) انواع سعادت	۸۷
ب) نسبت در سعادت	۹۰
ج) فطری یا ارادی بودن سعادت	۹۱
د) عناصر مؤثر در وصول به سعادت	۹۱
۴. خیر	۹۳
انواع خیر	۹۴
۱. خیر ذاتی	۹۴
۲. خیر طبیعی	۹۵
۳. خیر ارادی	۹۵
گفتار سوم: فارابی و فلسفه سیاسی	۹۷
برداشت فارابی از فلسفه سیاسی و تأثیر یا عدم تأثیر وی از حکمای یونانی	۹۷
نتیجه بحث تأثیر و عدم تأثیر	۱۰۵
رابطه دین و فلسفه در نظر فارابی	۱۰۶
رابطه دین و سیاست در نظر فارابی	۱۰۷
۳. فرد، جامعه، حکومت	۱۱۱
گفتار اول: مفهوم جامعه و اجتماع	۱۱۱
۱. جامعه در لغت	۱۱۱
۲. جامعه در اصطلاح	۱۱۲
۳. اجتماع در لغت	۱۱۳
۴. اجتماع در اصطلاح	۱۱۳
۵. تعریف فارابی از اجتماع	۱۱۳
۶. عناصر مهم در تعریف فارابی از اجتماع	۱۱۵
الف) تعاون	۱۱۵
ب) غایت‌گرایی و هدفمندی	۱۱۵
ج) انتظام و انسجام درونی	۱۱۶
د) ابزار انگاری	۱۱۶
گفتار دوم: منشأ اجتماع	۱۱۷
۱. آیا انسان مدنی بالطبع است؟	۱۱۷
۲. معنا و مفهوم طبع در عبارت «مدنی بالطبع» چیست؟	۱۱۹
دیدگاه شیخ‌الرئیس ابو علی سینا	۱۲۲
نظریه شیخ اشراق	۱۲۳
دیدگاه ابن خلدون	۱۲۳

- دیدگاه مآصدرا ۱۲۵
- دیدگاه افلاطون ۱۲۶
- دیدگاه ارسطو ۱۲۷
- نظریهٔ توماس هابز ۱۲۸
- نظریهٔ جان لاک ۱۲۸
- دیدگاه علامه طباطبائی رحمته الله علیه ۱۲۹
- دیدگاه شهید مطهری ۱۳۲
- دیدگاه آیت الله مصباح یزدی ۱۳۴
۳. دیدگاه فارابی در منشأ اجتماع ۱۳۵
۴. آرای جاهله‌ای که منشأ مدینه‌های جاهله می‌شوند ۱۴۰
۱. اشتراک در آباء ۱۴۲
۲. اشتراک در تناسل ۱۴۲
۳. اشتراک در رییس اول ۱۴۲
۴. اشتراک در قرار دادهای اجتماعی ۱۴۳
۵. اشتراک در زبان و خلق و خوی اجتماعی ۱۴۳
۶. اشتراک در مسکن ۱۴۳
- گفتار سوم: انواع اجتماعات ۱۴۴
۱. انواع اجتماعات از نظر کمی ۱۴۴
- الف) اجتماعات کامل و خودکفا ۱۴۴
- ب) اجتماعات ناقص و غیر خودکفا ۱۴۶
۲. انواع اجتماعات از نظر کیفی و ارزشی ۱۴۷
- الف) اجتماع فاضل و غیرفاضل یا نظام سیاسی مطلوب و غیرمطلوب ۱۴۸
- ب) اجتماع سیاسی امت ۱۵۰
- ج) اجتماع سیاسی معموره ۱۵۰
- گفتار چهارم: حکومت ۱۵۰
۱. ضرورت حکومت از نگاه فارابی ۱۵۰
- دلیل اول: ضرورت زندگی اجتماعی انسان ۱۵۰
- دلیل دوم: ضرورت حکومت، مقتضای عقلانیت بشر ۱۵۳
- دلیل سوم: ضرورت حکومت، مقتضای طبیعت خلقت ۱۵۳
۲. مشروعیت حکومت از نگاه فارابی ۱۵۴
۳. مقبولیت اجتماعی حکومت ۱۵۹
۴. انواع حکومت از نگاه فارابی ۱۶۴

۱۶۵	الف) حکومت فردی
۱۶۵	ب) حکومت جمعی
۱۶۸	۴. نظام سیاسی فارابی یا حکومت مطلوب
۱۶۸	گفتار اول: نگاه کلی به مدینه فاضله
۱۶۸	۱. مدینه فاضله، شهر آرمانی
۱۷۱	۲. حدّ و مرزهای شهر آرمانی فارابی
۱۷۲	۳. تعریف مدینه فاضله
۱۷۶	۴. تشبیه مدینه فاضله به بدن انسان
۱۸۲	گفتار دوم: ساختار نظام سیاسی فارابی
۱۸۳	۱. گروه افاضل یا بخش فضلا و علما
۱۸۴	الف) فیلسوفان و حکیمان
۱۸۵	ب) متعقلان
۱۸۷	ج) صاحبان اندیشه در امور مهم یا نظریه پردازان
۱۸۷	۲. ذوالألسنه یا بخش فرهنگیان و سخن گویان
۱۸۸	الف) متکلمان و فقیهان
۱۸۹	ب) خطیبان
۱۹۰	ج) شاعران، خوانندگان، موسیقی دانان و نویسندگان
۱۹۰	۳. گروه کارگزاران و سنجش کنندگان (مقدرون)
۱۹۱	نظریه عدالت
۱۹۲	اهمیت عدالت
۱۹۳	الف) عدالت در فضیلت افراد
۱۹۳	ب) عدالت در شایسته سالاری
۱۹۵	ج) عدالت در بهره‌مندی عمومی از امکانات
۱۹۶	د) عدالت، هدف قانون در جامعه
۱۹۶	۴. مالیّون یا پیشه‌وران
۱۹۸	۵. مجاهدان و مبارزان
۱۹۹	الف) تعلیم و تأدیّب در جامعه
۲۰۱	ب) تأدیّب در جامعه
۲۰۳	ج) انواع جنگ‌ها
۲۰۴	۶. آرای اهل مدینه فاضله
۲۰۶	گفتار سوم: رئیس مدینه فاضله
۲۰۶	۱. پیامبر اسلام ﷺ

۲۱۰	شرایط رئیس اول
۲۱۳	۲. ریاست تابعه مماثل (ائمه معصومین <small>علیهم السلام</small>)
۲۱۵	الف) انطباق رئیس مماثل بر ائمه هدی <small>علیهم السلام</small>
۲۱۵	دلیل اول
۲۱۷	دلیل دوم
۲۱۸	دلیل سوم
۲۱۹	دلیل چهارم
۲۲۱	دلیل پنجم
۲۲۱	ب) اوصاف، شرایط و وظایف رئیس مماثل
۲۲۶	ج) شرط حکمت در رؤسای مماثل
۲۲۷	۳. ریاست سنت (ولایت فقیه)
۲۳۲	شرط اول: حکمت
۲۳۳	شرط دوم: فقاہت
۲۳۵	شرط سوم: قدرت استنباط
۲۳۶	شرط چهارم: زمان‌شناسی
۲۳۶	شرط پنجم: قدرت بر ارشاد و هدایت
۲۳۷	شرط ششم: قدرت بر جهاد
۲۳۸	۴. رؤسای سنت (حکومت جمعی و شورایی)
۲۳۹	۵. رؤسای افاضل
۲۴۰	ترتیب رهبری
۲۴۱	آخرین اثر فارابی
۲۴۵	وظایف رهبری در جامعه
۲۴۷	۵. مدینه‌های مضاف و حکومت‌های فاسد
۲۴۷	گفتار اول: مقصود از مدینه‌های مضاف
۲۴۷	مقدمه
۲۴۸	۱. معیار تقسیم به فاضله و غیر فاضله
۲۴۹	۲. اصول و مبانی مدینه‌های مضاف
۲۵۰	۳. نفی مدنیت بالطبع
۲۵۰	۴. اخلاق اهل مدینه‌های مضاف
۲۵۱	۵. اقسام مدینه‌های مضاف
۲۵۲	گفتار دوم: مدینه جاهله و اقسام آن
۲۵۲	مقدمه

۲۵۳	۱. مدینه جاهله ضروریّه.....
۲۵۳	۲. مدینه جاهله نذاله.....
۲۵۴	۳. مدینه جاهله خست.....
۲۵۵	۴. مدینه جاهلیه کرامیه.....
۲۵۶	ویژگی های رئیس در مدینه کرامیه.....
۲۵۸	۵. مدینه جاهله تغلیبه.....
۲۵۹	۶. مدینه جاهله جماعیه (دموکراسی).....
۲۶۱	گفتار سوم: مدینه های فاسقه، متبدله و ضاله.....
۲۶۱	۱. مدینه های فاسقه.....
۲۶۲	۲. مدینه های متبدله.....
۲۶۴	عوامل تحوّل در مدینه فاضله.....
۲۶۵	۳. مدینه های ضاله.....
۲۶۶	گفتار چهارم: گروه های نوبت.....
۲۶۸	۱. گروه مقتنصان.....
۲۶۹	۲. گروه مُحرفه.....
۲۶۹	۳. گروه مارقه.....
۲۶۹	۴. گروه مسترشدان.....
۲۷۰	۵. گروه جاهلان.....
۲۷۰	۶. گروه قاصران.....
۲۷۱	۷. گروه نسبی گرایان.....
۲۷۱	۸. گروه شکاکان.....
۲۷۲	۹. گروه توهّم کنندگان یا پندارگرایان.....
۲۷۳	وظایف ریاست مدینه فاضله، در قبال گروه های نوبت.....
۲۷۵	۶. مقایسه فلسفه سیاسی فارابی با ولایت فقیه.....
۲۷۵	گفتار اول: ولایت فقیه.....
۲۷۵	۱. ولایت در لغت.....
۲۷۵	۲. ولایت در اصطلاح.....
۲۷۶	۳. ولایت فقیه.....
۲۷۷	۴. مبانی ولایت فقیه.....
۲۷۷	الف) توحید.....
۲۷۸	ب) هدایت و رهبری الهی که شامل نبوت و امامت می شود.....
۲۷۸	ج) معاد و مقصد.....

۲۷۸	۵. منشأ ولایت فقیه
۲۸۱	۶. شرایط ولی فقیه
۲۸۵	۷. ادله ولایت فقیه
۲۸۷	۸. تعیین ولی فقیه
۲۸۸	۹. مشروعیت ولایت فقیه
۲۸۹	نظریه نصب الهی
۲۸۹	نظریه انتخاب
۲۹۴	۱۰. وظایف و اهداف ولایت فقیه
۲۹۵	الف) اهداف معنوی
۲۹۶	ب) اهداف دنیوی
۲۹۷	گفتار دوم: بررسی تطبیقی فلسفه سیاسی فارابی با ولایت فقیه
۳۰۱	۱. ارتباط در مبانی حاکمیت
۳۰۲	۲. ارتباط در منشأ حاکمیت
۳۰۳	۳. ارتباط در شرایط حاکم
۳۰۷	۴. ارتباط در ادله
۳۰۷	۵. ارتباط در مشروعیت
۳۰۹	۶. ارتباط در وظایف و اهداف
۳۱۰	نتیجه فصل ششم
۳۱۳	نتیجه‌گیری و جمع‌بندی
۳۲۳	کتابنامه

اهدا

تقدیم به اولی الامر که تبعیت از آنان واجب است؛ به‌ویژه صاحب ولایت کبری، منجی عالم بشریت، قطب عالم امکان، برپا کننده عدالت حقیقی، صاحب عصر، حجت دوران، بقیة الله الاعظم - روحی و ارواح العالمین لتراب مقدمه الفدا - و امام خمینی علیه السلام احیاگر اسلام عزیز و تحقق‌بخش ولایت فقیه و ریاست سنت در عصر کنونی و نیز مقام معظم رهبری، خامنه‌ای عزیز، رهبر دلسوز اسلام و مسلمین.

تقدیر و تشکر

ادب اقتضا می‌کند که از زحمات صادقانه همه اساتیدی که در طول تحصیل، بار گران ما را به دوش کشیدند و ریزه‌خوار خوان گسترده علم و دانش آنان بودیم و هستیم، به حکم وظیفه شاگردی، از باب «من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق» و به مصداق «من علمني حرفاً فقد صیرني عبداً» از صمیم قلب و با تمام وجود، تشکر و قدردانی نمایم؛ به‌ویژه از استاد والامقام حضرت حجة الاسلام و المسلمین ابوالحسن غفاری، استاد راهنما، به جهت اشارت‌های بجا و به‌موقع و نظارت‌های دقیق و حکیمانه

همراه با راهنمایی‌های استادانه و مشفقانه، توأم با بزرگواری و بردباری، تشکر نمایم. هم‌چنین از استاد فرهیخته، حضرت حجة الاسلام و المسلمین عسکری سلیمانی، استاد مشاور به جهت استشاره و پیشنهادهای ماهرانه و خالصانه و مساعدت‌های بسیار ایشان قدردانی و تشکر نمایم و برای آنان دوام عمر پُربرکت، مقرون با توفیقات روزافزون الهی از درگاه حضرت احدیّت مسئلت نمایم.

محمدحسین حسینی

۱۳۸۶/۱/۲۷